

βιασμένους, αδύνατους και γέροντες. Οι τελευταίοι όντας πιδ άρρωσταί, αδύνατοι κι άφτοί κι οι άπόγονοί τους νά μη δώσουν περισσότερους τραλλούς.

Ο φοβερός άφτός ξεπατρισμός πού γίνεται άπό την Ελλάδα τόσα τόρα χρόνια αδύνατο μί τον καιρό νά μήν έχει άπαράλλαχτο άποτέλεσμα, γιατί μάς φέβγουν οι άληθινοί μας άριστοκράτες, οι βουνήσοι μας δηλαδή, άφίνοντας πίσω τους τεμπελαχανάδες και λεθαντίνους. Γλήγορα ό έκφυλισμός θά δυναμώσει, και τό γένος μας θά καταστήσει τό χειρότερο έως της Έθρώπης. Άφτό θά είναι τό κέρδος μας άπό τις συνταγματικές λερτερίες πού μάς φέρανε ρωσφέρει, καχοδοίκηση, φτώχια, και τήν άνέγκη ν' άφίνουμε τήν πατρίδα μας— έρωσείες πού μάς τις ζουλέβουν τόρα, φαίνεται, οι άδωοί άφτοί Κρητικοί.

Η ΒΑΡΑΣΟΒΑ

Άλήθεια σά δύο μεγάλα μαστάρια είναι ή Βαράσοβα κ' ή Κλόκοβα, μονάχα πώς τόνα φαίνεται πιδ θραφερό άπ' τάλλα, γιατί ή Βαράσοβα πούναί ένα κομμάτι βράχος κι όχι βουνό, και ή ψηλότερη κορφή της φτάνει μονάχα στά 917 μ. δέν έχει δίολου πλαγιές, άλλά κορτερή κι άπόγκρημη πέφτει στη θάλασσα, κ' έτσι δειχεται πιδ μεγαλύτερη άπ' ό,τι είναι.

Και τά δύο αυτά μαστάρια, όπως κι όλα τά στήθια, χωρίζονται άναμεταξύ τους. Μιά στενόμακρη ξερολαγκκαδιά, πού άπό μέσα της περνάει της Γκαβρολίμης τό ρέμμα, ξεχωρίζει τά δύο βουνά. Κ' ή γή αυτή είναι τό μόνο μέρος πού σπέρνεται και πρασινίζει καμιά φορά μέσ' στις Βαράσοβας και της Κλόκοβας τις ζηραιές.

Τήν ξερολαγκκαδιά αυτή θελήσανε τό μεσαιώνα νά τήν προφυλάξουν οι Φράγκοι άπ' του Κόρφου τό μέρος κ' έσήκωσαν άπάνου σ' ένα λόφο, δεξιά καθώς άνεθαίνουμε, λίγο μακριά άπ' τή θάλασσα ένα κάστρο μέ τούβλα κι άπελέκτες πέτρες, και στα χαλάσματά του διακρίνονται ακόμα ως σήμερα τά θεμέλια τριών πυργών, μιάς στέρνας και μιάς έκκλησιας.

Στ' άριστερό της ξερολαγκκαδιάς μέρος, εκεί π' άρχίζει νά ριζώνη ή Βαράσοβα, είναι τό Κάστρο της Πάγκαλης. Τέτιο παραγκώμι του δώσανε στο Βαζίν, πού στα 1861 εξέτασε όλη τήν Αίτωλία κ' έγραψε γι' αυτή (Mémoire sur l'Étolie par

M. Bazin membre de l'École Française d'Athènes) κ' έτσι τό παράγκωμίζουμε άκόμα. Ο Leake όμως πού στα 1805 (Travels in Northern Greece) πέρασε άπ' τά δικά μας τά μέρη, τ' όνοματίζει Όβροκάστρο. Ο Woodhouse (Aetolia, its geography, topography and antiquities) πιστέθει πώς τόνονα αυτό έγινε άπ' τό Παλιόκάστρο, πού συνειρίζουμε νά λέμε δια τά άρχαία φρούρια δέν είναι καλύτερα νά δεχτούμε πώς τήν Πάγκαλη, μπορεί νά τή λέγανε τότε Όβροα και πώς τό κάστρο της άπό Όβροκάστρο έγινε Όβροκάστρο; Γιατί και καθώς μαθαίνουμε άπ' τό ταξίδι του Όβριού Βενιαμίν άπ' τήν Τουδέλη, πούναί περιγητής του 1153 και σέ κάθε μέρος πού πήγαινε κατάγραφεν όλους τους πατριώτες του, εκεί κοντά δέν έβρήκε ούτε έναν Όβροί.

Ρώτησα μιά μέρα τό γέρω Καφαλιά άπ' τή Βασιλική, χωριουδάκι πού υπάρχει εκεί σήμερα κατά τό μέρος της Κλόκοβας, ποιά εΐτανε άφτή ή Πάγκαλη; «Μιά πανώριη και καλή βασιλοπούλα, παιδί μου, πού οι παλαιόκοι τή θυμιώντανε και δακρύζανε στ' όνομά της, γιατί λαμποκόπανε όλη άπ' όμορφιά και χάρες κ' έκανε του κόσμου τις λεημοσύνες. Η Πάγκαλη κρατούσε τά κλειδιά του παλατιού κι άνοιγε τις άποθήκες και τά κελάρια του και μοίραζε στη φτωχολογιά της χρονιάς τους τό γέννημα, τό κρασί και τό λάδι. Άλλά σά σκοτώθηκε ό πατέρας της στο σέφερι, κ' έπεσε τό κάστρο στού όχτρού του τά χέρια, ή Πάγκαλη έγινε μορζά και δούλα του όχτρού του Βασιλιά, κι άπ' τον καυμό της ή άμοιρη βασιλοπούλα μαράζωσε και πέθανε. Άλλ' ή ψυχή της δέν έφυγεν άπ' τά μέρη μας, κ' οι γονήδες μας πολλές φορές τήν είδανε νά βγαίνει άπ' τό γιαλό σά λάμια στα άσπρα ντυμένη και νά τριγυρνάη στού κάστρου τά ρείπια. Έμεις σήμερα είμαστε κολασμένοι και δε μπορούμε νά ιδούμε τίτις θεοτικά πράγματα».

Τή Βαράσοβα οι άρχαίοι Έλληνες τή λέγανε Χαλκίδα και Χαλιαν. Μετά δε τον Εϋνηνόν τό όρος ή Χαλκίς, ήν Χαλιαν ειρήκεν Άρτεμιδώρος» (Στραβ.) Και κάτω άπ' τό βουνό άφτό, στα έμπα του δίατελου, εΐτανε και πόλη πού τή λέγανε Χαλκίδα και Υποχάλκίδα και «ής μέμνηται και ό Ποιητής εν τω Αίτωλικω κατάλογω» (Στραβ.) Άλλά κρέμα και της δικής μας Ίλιάδας ό Ποιητής νά μήν αναφέρη «Χαλκίδα τ' άγγιχλον» όπως

δε μπόρεσα μέσα σ' έκείνο τό θησαυρό της νά βρω «Καλ δώνα πετρήσαν» πεδιον Καλυδώνος έρηννης» πού πολύ πιθανόσα νά τά νοιώσω και στη ζωντανή μας, τή μητρική μας τή γλώσσα.

Ο Βαζίν κι ό Woodhouse λένε πώς τό κάστρο της Πάγκαλης είναι ή «άγγιχλος Χαλκίς» του Όμήρου. Τους άξίζει νά τους πιστέψουμε. Τό κάστρο αυτό πού ή ίδια ή φύση τήκαμε δυνατό κι άπάτητο, έχει Βασιλική τό γκεμύ της Βαράσοβας, Άνάτελμα άλλους κομίνους κι άπάτητους βράχους, κι άπ' τή μεριά του Βορξ και της θάλασσας είχανε οι άρχαίοι χτίσει δύο τείχια πού μέ τόνα έφραξαν τό δρόμο άπ' τή θάλασσα και μέ τ' άλλο έκλεισαν ένα στενό μονοπάτι, πούναί ή μένη πατημένη της Βαράσοβας διάβα.

Τό σκέδιο του κάστρου άφτού είναι άπάνου κάτω ακανονικό Έλληνικό. Κι ό Woodhouse θαμναιεται μέ τήν τέχνη του, πού δέν τήν άπάντησαν άλλου στής Όμηρικης εποχης τά χτίρια, και πιστέθει πώς της Πάγκαλης τό κάστρο είναι σημάδι της μεγάλης προόδου πούχε κάμει ή κατασκευή τω κάστρων στην Αίτωλία (an example of the highest development of the art of fortification in Aetolia).

Οι Χαλκιδάιοι της Αίτωλίας δέν είχαν ιστορία μεγάλη. Ο Βαζίν τους παίρνει γιά κουρτσούς και κλέφτες. Έ, και τί περιμνε νάναί! Αησμονεί πώς εΐταν Άίτωλοι, οι μεγαλύτεροι δηλ. της εποχης τους κλέφτες και πώς έ Δίωνος ό Κάσσιος αναφέρνοντας τά επαγγέλματα και τά γούστα των Έλλήνων στα διάφορα μέρη λέει γι' αυτούς: «Τά Αίτωλικά, ληστεΐαι; Περιγράφοντας έ Βαζίν τό κάστρο, βρίσκει στή θέση πού εΐτανε τά παραθύρια κ' οι πόρτες του, και φαντάζεται τους Χαλκιδάιους τρυπωμένους μέσ' στο διάσελο της Βαράσοβας και βάνοντας σκοπούς στα παραθύρια των πυργών του κάστρου πού παραμονέδανε μήν άρμενίζη κανένα καράβι, ή μήν έρχεται καμιά βάρκα δική τους, γιά νά κήμουν σινιάλο στην πόλη και νά τρίζουνε στο γιαλό, γιά νά κουρσέψουν τό πλοίο, νά χτυπήσουν τους όχτρούς τους ή νά καλοδεχθούν τους συντρόφους τους.

Μόλο όμως τό κάστρο του, τό θαλασσοχώρι — ή Χαλκίδα— τήν έπαθε. Οι Κορίθιοι τήν πήραν άπ' τους Αίτωλους, δέν ξέρούμε πότε, στα 424 π. Χ. όμως, όταν ή άρμάδα της Κόρθος πήγαινε νά συν-

ΣΑΤΥΡΕΣ ΟΡΑΤΙΟΥ

Η ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ Α ΒΙΒΛΙΟΥ

Γιατί, Μαικήνα, τάχατε κανείς τό ριζικό του, πού γιά άτός του διέλεξε γιά τούχει δώτη ή τύχη, δε θέλει, μόν τό ριζικό των άλλωνών πενέσει; «Έμπόροι σεις καλότυχοι», ό στρατιώτης κράζει, άπ' τά χρόνια πλειά βαρύ; κι άπ' τους πολλούς τους κόπους αδύναμος εις τό κορμί. Κι ό έμπορος λέει πάλε, οι άνέμοι τό καίκι του όντας τό παραδέρνουν, «καλύτερα ό πόλεμος. Νά κι ή σφαγή πλακώνει ή χάρος φτάνει στη στιγμή γιά ή πανώρια νίκη». Τό γαωργό τον χαιρέται ό νομοκράτης, όντας στού πετεινού τό λάλημα ό υποθετάρης φτάνει και του χτυπή τήν πόρτα του. Κι έκείνος πώχει κρίσει και τούχει άπ' τήν έξοχή στην πόλη, όσου; ζούνε στην πόλη μέσα, μόνο αυτούς καλοτυχίζει έκείνος. Κι άλλα παρόμια, χιέτερητα, μπορούνε νά κουράσουν και τό λογό τό Φάδιο. Νά μή σου δίνω βάρος, έκου τί θέλω νά σου πώ: «Αν θεός κανείς προστάξη και πη: «Κείνα πού θέλετε έγώ θά τας τα κάμω»

έσθ θά γίνης έμπορος, πού στρατιώτης ήσουν, κι ό νομοκράτης, χωρικός; ξεχωριστήτε τόρα σάν άλλαξεν ή τύχη σας. Έμπρός! Τί καρτεράτε;» Τ' άρνιούνται αυτό. Κι όμως μπορούν ευτυχισμένοι νάναί. Και τότε δικιο τάχατε δέν είναι, νά φουσκώση άπ' θυμό τά μάγουλα ό Δίας και νά κρέξη πώς πλειά δε θάν' καλόδουλος ν' άκούη τά παρακάλια; Έξόν αυτά, όσα θά πώ δε θά τ' άνιστορήσω μέ γέλιο, καθώς τάκανε κείνος πού περιπαίζει, (και μήπως είναι μπόδιο αυτό νά κρένη τήν άλήθεια; Σάν τους δασκάλους, πού συχνά στα δασκαλούδια δίνουν καρδία, καλοπιάνοντας νά πούν τήν άλφραβήτα' ές πάλουν πλειά τά χωρατά κι ές πούμε τις άλήθειες). Έκείνος πού μέ τό σκληρό τάλέτοι του αϋλακώνει τή γίς, κι αυτός ό ψεύτακας μπακάλης, ό στρατιώτης, κ' οι νάφτες πού τή θάλασσα άτρόμαχτοι άρμενίζουν, λέν πώς γιά τούτο τό σκοπό τους κόπους τους τραβούνε, γιά νά ξεκουραστούν ταχιά στα γέρτα, μέ γαλήνη άνέγγιχτη, σά μάζεψαν βιός μέσ' στο σπιτικό τους' σάν τό μικρό κι άκούραστο μηρμίγκι, όπου σέρνει ό,τι μπορεί στα δόντια του και στο σωρό του βάζει, γιατί τά έβρει τά στερνά και πρόβλεψε άπ' τόρα. Αυτό, χειμώνας σάν έρθή, Γιεννάρης; σάν πλακώση, δε βγαίνει άπ' τή τρύπα του κι αυτά πού φύχα φύχα συμάζωσε πρωτύτερα ξεκοκαλλίζει τόρα.

Εσένα, ούτε ή φλογερή ή ζέστη άπ' τό κέρδος νά σε βαιτζή δύνεται, ούτε καν ό χειμώνας ούτε ή φωτιά, ή θάλασσα, τό σίδηρο, κανένα σε σε δέν αντιστέκεται, άλλος στον κόσμο φτάνει νά μήν έχη τά πλούτη σου. Και τί καταλαβαίνεις όντας άμέτρητο σωρό άπ' μάλαμα κι άσημί, μέ καρδιοχτύπι και κλεφτά, σκάβεις τή γίς και χώνεις; «Ένα πινά πλειά δέν φελξ, αν τον άγγίξης κάπως.» Όμως, αν τούτο δε γενή, ποιά όμορφιά λές νάχη έκείνος; τάχα ό σωρός πού συναμένον έχεις; Χίλια κοιλά τ' άλλών σου σταριού μπορεί νά βγάλη; μα ή κοιλιά σου δε χωρά πλειότερο άπ' τή δική μου, καθώς, σάν τους χαμάληδες στούς γερικούς σου ώμους σακκί ή σηκώσης σιταριού, πλειότερο δε θά πάρης ούτε άπ' κείνον πού καμιά δέν έχει κάμη στράτα. Και τί τον μέλει, λές, αυτόν πού ζη μέσα στη πλάση, αν τάχα στρέματα έκαστό ή μιά χιλιάδα σπέρνει; «Όμορφο εινε σε σωρό σάν βουνό ν' άπλώνης.» Άπόμικρό νά πέρνουμε έσθ σά μάς αφήνεις, τί τις σιταποθήκες σου πλειότερο τις πενέθεις άπ' τά φτωχά τ' άμπάρις μας; Σάν, όντας χρεία έχεις άπ' νερό, όχι πλειότερο άπ' σιταμι ή ποτήρι και λές: «Έγώ τ' άποθυμώ άπ' τρανό ποτάμι νερό νά πάρω, όχι άπ' αυτή τή βρύση τή μικρούλα.» Όσοι γυρεύουν πλειότερα άπ' ότα άνάγκη έχουν

τρέξη το Σπαρτιάτη στρατηγού Γνώμο, που διχομήριζε την Ακαρνανία, εΐτανε τότε στην έξοσία τους, γιατί ο Θουκυδίδης λέει πως οι Κορίθιοι απ' το Φειδαρη κι απ' τή Χαλκίδα βλέπανε τών Αθηναίων τὰ πλοία ν' ἀρμενίζουσαν απ' τόν "Επαχτο κατ' ἐπάνω τους.

Άλλα μόνον τριάντα χρόνια τήν κράτησαν οι Κορίθιοι, γιατί στα 455 πους τήν πήραν οι Αθηναίοι. Ο στρατηγός τους, Τολμίδης ενθ' εκούσεβε τότε τις θαλασσινας του Μωριά χώρες, πελάχτηκε και στην απέναντι μεριά καθ' ούρεψε τόν "Επαχτο «εξ' ερόδου λαβών» (Διοδ.) κι αφ' τή Χαλκίδα Κορινθίων πολιν ειλον» (Θουκ.)

Άλλ' όταν η Αίτωλική συμπολιτεία εστρεψε τήν εδρα της στην άριστερη του Φειδαρη όχτη, η Χαλκίδα ενώθηκε με τήν Αίτωλική για να μη χωριστή πια απ' αφ' τήν.

Ο Φαριγγράφης: «Μία μέρα μού εγε ένας χωριάντης, πώς οι άρχαιοι Έλληνες, οι παππούδες μας, οι άντρωμένοι αυτοί άθρωποι, θελήσανε να ζήσουνε ένα γιοφύρι μεταξύ τής Ρούμελης και του Μωριά. Σηλώσανε λοιπόν εν Βαράσοβα και τή φέρνανε, άλλ' άμα φτάσανε στην άκρη απ' τή θαλάσσια, τους εφυγ' απ' τὰ χέρια κ' έπεσε». Μύθος που μοιάζει με του Λυκαβητού το μύθο.

Άλλ' έχουν κι άλλοι μύθοι παλιότεροι γραφτεί για τή Βαράσοβα. Στο πλευρό της, πούσαι κατά το βασιλείμμα, εφωλιάζε τὰ παλιά τὰ χρόνια «τάγριο γούρονο τής Καλυδώνας», που:

ατούς έστειλε η Άρτεμη από φοδρακ, πού δέν τής πρόσφερε ο Οίνις; καρπούς μέσ' στα δροσάτα

επερβόλια, ενθ' πολλά οι θεοί τρώγανε βόδια οι άλλοι, και άσχεσι μόνη του Διός τή δοξασμένη κόρη; η ζέχασε η δέν τυκόφε, μάταν βρη' το κρίμας. «Εύωσσε αφ' τή—το θεϊκό το σπέρμα η σιτίεφτρα— και άσχεσικ' άγριο άσπρόδοντο τούς έστειλε γουρονοι, πού του Οίνια τού ρημάζε τ' άμπέλια νύχτα μέρα, και έφριζε σύγκορμα πολλὰ δοντροά μεγάλα χάμου μαζι με ρίζες και μαζι και με τών μήλων τ' άθια», (Πλάδας μεταφρ. Πάλλη)

Έκει η Βαράσοβα χωρίζεται από τόν Άράκυθο, —το Κούσιον όρος— τή βουνά δηλ. πού εΐταν η Καλυδών, η Πλευρώνη κ' οι άλλες Όμηρικες χώρες τής άρχαιας Αίτωλικής, —με τή Φειδαρη, τή ποτάμι, πού στην εποχή εκείνη, τή λέγανε Έθνηο.

Η σιμώτερη προς τή μέρος του Φειδαρη χώρα, εΐταν η Καλυδών, χτισμένη σε μία απ' τις όμορφες του Άράκυθου ράχες. Κι άνάμεσα απ' τή Φειδαρη κι απ' τή Βαράσοβα βρισκεται ένα μεγάλο τρίγωνο γής πού οι Καλυδωνιώτες, όπως και κατ' απ' τήν Άράκυθο, εΐχανε τ' άμπέλια τους και τὰ σπαρτά τους. Κ' η Καλυδών εΐταν ο πρώτος τότε άμπελοκόπος, γιατί πρώτος ο Βασιλιάς της Οίνεας εΐχ' από τή Βάγκο μάθει τήν τέχνη πού κατασκευάζουμε τή κρασί. Άλλά τή Αίτωλική κρασί κ' ύστερα στον καιρό τής σκλαβιάς φημιζόντανε, κι ο Σπρη περιηγητής του 1675 τή βρίσκει πως εΐταν τή καλύτερη απ' όλα τὰ Έλληνικά κρασιά.

Δεν εΐταν παρὰ λίγος καιρός πούχανε γυρίσει, τὰ πρωτοπαλίκαρα τής Ελλάδας, βασιλοπούλα δλα απ' τήν Άργοναφτική έκστρατεία, κι ο Μελίαγρος ο γιος του Οίνεα τή εκάλεσε να μαζεψούνε ξανά στην Καλυδών για να σκοτώσουν «τ' άγριο άσπρόδοντο γουρονοι» πού ρημάζε τή βίος του πατέρα του. Και άμα συνάχτηκαν ξεκίνησανε για τή Βαράσοβα, τή κινήσανε και τή σκότωσε η Άταλκντη, Βασιλοπούλα τής Άρκαδιās, πιστή των Άργοναφτώνε συντρόφισσα, γιατί και τότε, καθώς κι απ' τὰ σημερνά τής Άλεπούς κινήγια, δέ μπορούσαν οι κυρίες να λειψουν.

Μόλις εΐκοσι χρόνια είναι πού χτίστηκε στο Φειδαρη γιοφύρι, κι απ' τόν καιρό του Οίνεα ως τότε περάτες, γνωρίζοντας τού ποταμού τόν πόρο, διαβάζανε τόν κόσμο απ' τή μία στην άλλη του όχτη. Στην εποχή του Οίνεα περάτης εΐτανε ο Κένταβρος Νέσσος.

«δς τόν βυθόρουον ποταμόν Έθνηον βροτούς μισθού πόρευε χερσίνη».

Σοφοκλ. Τραχιν.
Ο Βασιλιάς τής Καλυδώνας εΐχε μία όμορφη κόρη, τή Δηϊάνειρα, πού τήν αγαπάεν ο γειτονας Άσπρος, τή ποτάμι δηλ. πού χωρίζει τήν Αίτωλία απ' τήν Ακαρνανία και πού τότε τή κρίζαν Άχελωο. Τά γλαρά τής Δηϊάνειρας μάτια, εΐχαν και τήν καρδιά τ' άντρωμέου Ηρακλή σιτίεφει, πού για να τήν πάρη εκάλεσε τόν Άχελωο να παλέψουν και τόν ενίκησε. Δε χάρηκε όμως πολύ ο Ηρακλής τή ζεστή του πύθου του γωνιά, γιατί νιόγαμπρος ακόμα σκότωσε, χωρίς να τή θέλη, τόν Έθνομο συγγενή του Οίνεα κ' εδιώχτηκε απ' τή βασιλεία του, γιατί ο νόμος τότε διάταζε να φέβγουν οι φονιάδες.

Για να ταξιδέψη τ' άντρώγιο επρεπε να διαβή τή Φειδαρη κ' εκεί πού ο Νέσσος πρώτη πήρε και πήγαινε στα χέρια του τή Δηϊάνειρα, τήν ξεμονάχιασε σε κάποια του Φειδαρη ξέρα, και πίσω από μία ροδοδάφνη, πού πολλές εκεί μέσα φυτρώνουν, ο βρωμιάρης και μανισμένος άγριαθρωπος πού απ' τή μεθίσι μυρίζαν τὰ χνώτα του εδω κ' εκεί κάτω, κίταξε να μολέψη τὰ πάλλευκα τής νίνυφης νύστα. Ο γιος τής Άλκμήνης, πού δέν εσήκωνε χόρατα τέτια, κ' εΐταν ακόμα στην άντικρη του Φειδαρη όχτη, με μία του φαρμακεμένη σαΐτα, ρίχνει τόν Κένταβρο κάτω. Φρενιασμένος ο Νέσσος, πού άντι για απόλαψη τή θάνατο βρήκε, ψυχομαχώντας εΐπε στού φονιά τή γυναίκα να μάση τής πληγής του τή φαρμακεμένο τή σαΐτα, πού θα τής χρησιμέβε τάχα για φίλτρο τή μέρα πού ο Ηρακλής θ' άγάπαεν άλλη. Ξεψύχως ο Νέσσος και σά σκυλι τόν έσυρε και τόν εθαψε στην Κλόκοβα, πού εΐταν ο οικογενειακό των Κένταβρων τάφος.

Ύστερα από κάποια χρόνια ο Ηρακλής έβρέθηκε στο Κήναιον, τόν καθο του Γριπονησιού, πού σήμερα τή λέμε Λιθαδα, για να κάμη θυσία, κ' έστειλε σιτί τόν ύπηρέτη του Λίχνα να τού φέρη τὰ καθαρά του άσπρόρουχα. Η Δηϊάνειρα, πού ο Λίχνας τής εΐπε, πως ο άντρας της για γλυκεία του συντρόφισσα έσυρνε μαζί του τή Γιόλη, τήν άφράτη του Έβρουτου δυχατέρα, θυμήθηκε του Νέσσου τή φίλτρο κ' έβρεξε μ' αυτό τή πουκαμισο πού ο Ηρακλής θα φορούσε. Άμα τή πέρασ' άπάνω του, τή φαρμάκι έπότισε τή κορμι του άντρωσι, φοβερούς του προξένησε πόνους, τή πουκαμισο έγινε ένα με τή σάρκα του σώμα και σαν προσπαθούσε να τή βγάλη, τραβούσε μ' αυτό και τή κορμιού του τις σάρκες. Με μανία άρπάζει απ' τή πόδι τή Λίχνα, και μ' όρμη τόν πετά στού πελάου τὰ βάθη, και με βιά δρασκελάει τὰ βουνά και τὰ όρη, φθάνει στην Οίτη και ξεριζώνοντας τὰ θεόρατα δέντρα πού μπροστά του περνούσαν, τὰ κάνει σωρό, άνεβαίνει άπάνω, τούς βάνει φωτιά κι ολοζώντανος χάθηκε μέσ' στής άπέραντες φλόγες του Δία ο γιος.

Στή μεσηθρινή τής Βαράσοβας μεριά, είναι πολλές άνθρες πού τρέχουν κρύα και γοργαρά νερά και για τούτο τή μέρος αυτό τ' όνοματίσαν Κρουιέρι.

Έκει είναι και τής Καλιγορης η πηγή, πού τήν αναφέρει ο Παιουσανίας και τή στοιχειώσανε δύο ζώες.

με τόν πεσιμένο όχτο μαζί ο Άφιδος τούς πέρνει. Και όποιος τόσο αποθυμά όσο η χρειάτου είναι μήτε απ' τή βούρκα τή νερο τή βράζει, μήτε χάνει τή ζήτη του στα κόματα. Όμως πολλοί στον κόσμο, απο να πόθο ψεύτικο ζευεκα πλανευμένο: λένε: «αδε φτανει τίποτα' γιατί τ' άΐζεις τόσο όσα είναι και τὰ πλούτη σου». Έκεινο τί τόν κάνεις; Του νι, ακόμοιρο, γιατί πρώτχα αυτό το κάνει. Δέν στην Αθήνα με φορά ένας βρωμιάρης ήταν κι άρχοντας πού συνήθιο του τόν κόσμο εΐχε να βρίζη: «Εμένα ο κόσμος σφούριζε: εγώ όμως καμαρώνω σαν βλέπω πάντα να χροπύ στην τσέπη μου τή χρήμα». Του Γάνταλου στα χείλη του πασι τή νερό και φεύγει. Έλεγε: Άλλατε τόνονα να σου ταιριάζη ο μύθος' πάνω στα παντοσύνχτα σκαούδια του κοιμάσαι και χΐσκεις κι αναγκάζεσαι σαν άγια να τή πέρνης, να μην τ' απλώσης, σαν εμπρός σε ζωγραφία για στέκης. Δέν ξέρεις τί τὰ κάνουνε τή χρήματα; Δέν ξέρεις πού χραιμειούουν; Ψωμί και λάχανα αγοράζουν, κρασι: και ε,τι ο άνθρωπος άνάγκη εΐχει να πάρη. Για εΐχει τάχα αποθυμιά άγρυπνος νύσσι πάντα και απ' τή φόβο σου νεκρός, να τρέμης νύχτα μέρα τούς άγριους κλέφτες, τή σωπιά, τούς δούλους μη σε βγάλουν μέσ' στα βουνά; Απ' τὰ καλά αυτά σου εγώ ποθούσα απ' όλους νάμαι πιδ πτωχός εδω σ' αυτό τόν κόσμο.

Και σαν σε πιάθη θερμικά, η άλλη κάποια άρρώστια σε ρίξη στο κρεβάτι του, πιδν εΐχει ού κοντά σου, να κάτση στο προσκέφαλο, κανένα να πού βράση, και να φωνάζη τή γιγτρή για να σε ξαρωστήση και τὰ παιδιά σου να χροούν κι όλοι οι δικό σου άντάμα; Ούτε γυναίκα ούτε παιδιά παρακαλούν για σένα' σ' όχτρεύονται οι γειτόνοι σου, οι φίλοι, τὰ κορίτσα, σά παλικάρια. Φαίνεται παράζενο σε σένα, πού όλα απ' τὰ χορήματα τάχεις πιδ παρακάτω, κανέναν δε σε άγαπά, όπως και δέν τ' άΐζεις; Κι αν τις γενιές, τούς φίλους σου, πού απ' τήν τύχη εΐχεις, να μην τούς χάτης προσπαθής, τού κάκου θα τόν χύσης ακόμοιρα, τόν κόπο σου' σαν κείνον πού να μάθη μέσα στο κάμπο προσπαθής, να τρέξη τή πουλίρι: στα χαλινάρια ακούοντας. Κοντολογής, πια πάψε να θηταβρίζης χρήματα, κι όσο περίσσα τάχεις, η πτώχη πιδ λιγώτερο θα τή τρομάξη πάντα. Μόν βίλε πια στούς κόπους σου κανένα χαλινάρι, γιατί κείνο πού θέλητες τή πέτυχες, μην πάθης ο,τι έπαθε ένας Ούμιδος: μικρός ο μύθος είναι: Άοχοντας ήταν, με κοίλο μπορούσε να μετρήση τή χρήματά του, κ' ήτανε τόσο μαζί βρωμιάρης όπου ποτε καλύτερα απ' τούς δούλους δε φορούσε, κ' έτρεμε ως τὰ ύστερα η φτώχεια μη τόν πάρη. Μ αυτό, σε δού τόν χάρισε η σκλάβια Τυδαρίδα

με τήν παλτα η παλιαροού. «Σε τί με τυθουλεύεις, να ζω καθώς τή Μαΐνιο για και τή Νομαντιάνο;» Θύλεις να βίλης τή φωτιά με τάχυρα να σιτίη. Παραλυμένος κι άσωτος εγώ δε λέω να γένης, όντας να πάψης, σου μιλώ, ζηταβελόνης νύσσι. Βρισκεται κάποια διαφορά άνάμεσα του Ταινη καθώς κι από τόν πεθερό του Βισσελη. Τό κάθε πλάμα εΐχει τή μέτρο του και σόνορα εΐχει κάποια πού δε μπορεί πια να σταθή πέρ' απ' αυτά τή δίκιο. Άς πΐμε εκεί πού μείναμε, πως ο ζηταβελόνης δε χαιρεται στο εΐχει του, τούς άλλους τούς πανέθει, τί η γίδα εΐχει τ' άλλουνού μαστάρια πιδ μετλα και αυτό τόν στρίθει και ποτε δέν πέρνει τόν άτό του σαν και τή κόσμο τή φτώχ, μόν θέλει να περάση όλους, ετσι ο πλούσιος κείνον πού τρέχει, κόβει καθώς, τάν τάλογο όρμητικα σέρνει τάμάτι όντας απ' τὰ σημάδια του χυθής, ο άμαζής τή σπρώχνει όλα τὰ ξένα κλόγατα πού τὰ δικά του πέρνουν, κι αυτόν πού πίσω έργεται και θέλει να περάση με περιφάνια. Και για αυτό, σπάνια θα τόνε βρούμε κείνον πού λει πως εζησε εδω οχαριστημένα και όντας ερθη η ώρα του, να φεύγη απ' τόν κόσμο χορτάτος απ' τή κάθε τι. Όμως πια τί φταει τήρα να μη θαρρώς πως άρπαξα τήν κάσσα του Κρισπίου του τσίμπλη, λογο άλλους δε θα να ξεστομίσω. Σάμος ΖΗΣΙΜΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ

Ο θεός που πού πολύ λατρεβότανε στην Καλυδώνα με τα πολλά της τ' άμπέλια, εΐτανε φυσικά ο Βάκχος. Ένας από τους ιερούς του εΐταν κι ο Κόρεσσος, που η άγαπη του στην Καλιρρόη, μια όμορφη παιδοπούλα — γιατί η θρησκεία τους τότε συχώραει και στους Ιερωμένους την άγάπη — τον είχε ξετρελλάνει και τον έκαμε δύστυχο, γιατί όσο άφτος τήν άγαπούσε τόσο η κακόκαρδη τον έμισούσε. Κι άφου όλα τα μέσα του Έρωτα περιποίησε, περικάλια κι εκέτεφες άνωφελα τα δοκίμασε κοντά της, έπεσε στου Θεού του τα πόδια, άγκάλιασε τó άγαλμά του και τον έθερμοπαράκαλεσε να τονέ σπλαχνιστή. Ο Βάκχος τον ψυχοπάνεσε τότε και στείλε στους Καλυδωνιώτες μια φοβερή άστένια, που όλοι τους βρεθήκανε μεθισμένοι, δέν ήξεραν τί έκαναν και πολλοί άπ' άφτους πεθαιναν. Έστειλανε τότε στο μαντείο της Δοδώνης, που τα χρόνια εκείνα όλοι οι γειτόνοι του, δηλ. οι Αϊτωλοί, οι Άκαρνανες κ' οι Ήπειρώτες, τό θεωρούσανε πρώτο κ' έθέρωνε μεγάλο σεβασμό στις άπάντησες πύθγαιναν άπ' τήν κουράλα μιας βελανιδιάς η που μερικά περιστερία του λόγγου της Δοδώνης έδιναν.

Και τό μαντείο τους παράγγειλε πως για να ξεθυμώσει ο Βάκχος, που εΐτανε μαζί τους θυμωμένοι, έπρεπε στο βωμό του να θυσιασθή η Καλιρρόη η όπιοις άλλος ήθελε στη θέση της νάμπη. Κ' η άμοιρη που δέν εΐχαν ούτε συγγενήδες, ούτε φίλους, ούτε άγαπητικούς που να θυσιαστούνε γι' αυτή, χλιμμένη έβλεπε πως ζύγωνε η στερνή της η μέρα. Όλες οι έτοιμασίες έγιναν κι οδηγήσανε στο βωμό τό θύμα, που ο Ιερέας άτάραχος και με κρύο αίμα τήν περιέμενε. Άλλ' άνάθουνε μέσα του άξαφνα οι πικριές του καημοί, που τόσα του κατέτρωγαν τα σωθικά του χρόνια, και θύμα άφτος όχι του Βάκχου, άλλ' άλλου θεού, του Έρωτα πιά, έτρεξε στο βωμό κ' έσφάγηκ' ο ίδιος δείχνοντας που φτάνει η άγάπη.

Τότε κατάλαβε η Καλιρρόη τί κακό έκαμε για να φανή τόσο άχάριστη στη μεγάλη του Κόρεσσου άγάπη και συφορισμένη και ντροπιασμένη έπήγε και σκοτώθηκε στ' άχειλι μιας πηγής, που λέει ο Πausanias, πως δέν είναι πολύ μακριά άπ' τής Καλυδώνης τό πόρτο και που σήμερα ακόμα τή λένε «η πηγή της Καλιρρόης».

Και τό μεσαιώνη η Βαράσοβα θάχη πολλές παράδοσες, αλλά καμιά δέν έφτασε ίσα με μας. Οι τσοπάνηδες, που έρεβνησαν τις πλαγιές και τα διά-

σελά της, έμέτρησαν εκεί μέσα, λέει ο Βαζιπ, ως 72 εκκλησιές και μοναστήρια. Άλλά σήμερα όλα αυτά βρισκονται ρείπια

Έκει στις πολλές πηγές της Βαράσοβας είναι και μια άρμυρούταικη και πικρούταικη λίγο. Η πηγή αυτή δέν έκαθάρισε καμιά, Καλιρρόης τό κρέμα, άλλ' έχει τή δύναμη, τον Άθγουστο μόνο, να παστρέβη τα χαλασμένα και φορτωμένα στομάχια, με τα διάφορα άλάτια που τό νερό της παίρνει άπ' τή γη.

Κ' έχουν τή συνήθεια οι χωριάτες που κάθονται γύρω, καθώς και πολλοί χωραίτες, να πηγαίνουν για τή γεια τους εκεί μια μέρα τό χρόνο, κι άφου παραφάνε και μεθοκοπήσουν τή μισή τή μέρα, τήν άλλη μισή να ρίχνονται στο νερό και να φέβγουν τό βράδυ μ' άδειο διάλου στομάχι.

Γιά τούτο και τήν πηγή αυτή τή λένε τσερλονέρι.

Η Βαράσοβα άπ' τήν αρχαιότητα χρησίμευε για λιμάνι. Άλλ' είναι τόσο δυνατός ο βορριάς που φυσάει εκείθε, που δέν αφήνει ούτε πέτρα να μείνη στη θέση της, και τα πλοία που θά τόχουν εκεί άραγμένα, τα φέρνει σε μεγάλους κίντουνους, κι ο στίχος του Λατίνου ποιητή Στατίου

«Ionis et fluctibus hospita portu Chalcis».

δέν λέει άλήθεια, αλλά πολύ άφιλόξενο πρέπει να τό πη κανένας αυτό τό λιμάνι.

Άργότερα ονομάστηκε Γαλατάς. Με τέτιο όνομα τό βρίσκομε στον πόρτουλανο που έβγαλε ο Τάγιας στα 1573 κ' έτσι τό λένε κ' οι περιηγητές που άργότερα, στα τελευταία της σκλαβιάς χρόνια, έγράφανε γι' αυτό.

Ο πόρτουλανος του Τάγια περιέρχος για τή γλώσσα του είναι και καθρέφτης της μεγάλης προόδου πώκαμε η έθνική μας γλώσσα από τότε ίσα με τα σήμερα και σημειώνω άπ' αυτόν τό μέρος που γράφει για τήν παραλία της Αϊτωλίας.

«Άπό τό Δραγαμέστο ως τό Πεταλά είναι μίλια 25'. Ο Πεταλάς είναι νησί και έχει πόρτο καλό, και αν θέλεις να ύπας εις τον Πεταλά και θέλεις να ράξεις εις τήν μερσία της τραμουντάνας είναι νακαμπάνια και ράξεις άγκουρις και άγκουρις. και

αν θέλεις να ύπας εις τον Πεταλά εις τήν μερσία του λεβάντη, άμε μέσα σιγούρος και κοστάριζε τον Πεταλά και ράξε τα σίδερα σου εις τον λεβάντη εις φούντος έργυλαίς ζ' και τα σίδερα πληρώσια σου εις τό νησί και αν θέλεις νερό, άμε εις τον άγια Νικόλαο και είναι μια γρόττα και είναι νερόν όσον θέλεις. Άπό τον Πεταλά ως τους Κουρτζουλάρους είναι μίλια 5' και ύπαγαίνοντας αυτήν τήν στρατα εύρίσκεις τήν Άξενέρα και τήν Μακρόνησο και εις τας Όξείαις και αν θέλεις να ύπας ανάμεσ ταίς Όξείαις και τους Κουρτζουλάρους έχεις φούντος νερόν να περάσης με πάσα καράβι και να κοστάρης περισσότερο ταίς Όξείαις παρά τό Άσπρο Πορτάμι και εις τους Κουρτζουλάρους είναι μια βελανιδιάς τήν μερσία της τραμουντάνας και είναι διά ύπασα ξύλο, άμή τό περισσότερο στέκουν τ' άρματωμένα ανάμεσ ταίς Κουρτζουλάρους και ταίς Όξείαις προς τον λεβάντη είναι ένα νησί μικρό και εκεί στέκουν τα καράβια. Άπό τό Άνατολικό ως τό Δραγαμέστο είναι μίλια 17', από τό Άνατολικό ως τον Ναύπακτον είναι μίλια 26', και εις ναυτήν τήν στρατα εύρίσκεις τον Γαλατά, τή Καρβουολίμνη και τό Σοποτόν. τό Σοποτόν είναι η Κακή Σκάλα και εκεί στέκουν τα ξύλα μικρά και μεγάλα και ράζουν τα σίδερά τους εις τήν όστρια, εις τον σιρόκο και τα πληρώσια εις τήν γην από μεσ τα Καστέλλια μίλια 7'. εύρίσκεις τον κάθο και από εκεί μίλια 7' είναι ο Έπαχτος».

Σήμερα τό μέρος αυτό της Βαράσοβας τό λένε λιμάνι του Κρουονεριού κι από εκεί αρχίζει ο σιδηρόδρομος που περνά από τό Μεσολόγγι και πηγαίνει στο Βραχώρι. Η έταιρία του σιδηρόδρομου, που τή γράφουν για έφορία ΣΒΔΕ, έχει ένα μικρό βαποράκι — τήν Καλυδώνα — που δυό φορές τή μέρα κάνει τό μεταξύ του Κρουονεριού και της Πάτρας ταξίδι.

Αν όμως πάρης κανένα χάρτη, άπ' άφτους που οι σοφοί του Πανεπιστήμιου έχουν εγκρίνει για να μαθαίνουν τα παιδιά μας τή γεωγραφία, θά ιδής πως τό Κρουονέρι σημειώνεται όχι στη Βαράσοβα από κάτω, αλλά στου Μεσολογγίου τήν παραλία και πως για να ταξιδέψης με τό σιδηρόδρομο δέν θά περάσης τό Φειδάση.

Έτσι διδάσκειται κ' η Γεωγραφία στον τόπο μας!

Κ. Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΓΗΜΑΤΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗ

Ο ΠΕΤΡΟΠΕΛΕΚΗΤΗΣ

Του φίλου μου Δ. Σωτηρίου

Μια φορά κ' έναν καιρό κάποιος πετροπελεκητής έδούλευε τεχνικά στο λατομείο, εκεί κοντά που έπερνούσε ο μεγάλος έξοχικός όδρος.

Εΐταν καλοκαίρι. Κατά τό δειλινό, τή στιγμή που κατακουρασμένος ο πετροπελεκητής, κρατώντας τή μέση του με τό ένα χέρι, έσφουγγίζε με τό άλλο από τό λιοκαμμένο μέτωπό του τον τίμιο ιδρωτά του, είδε ναρχεται μια δλόχρυση άμαξα

(*) Τούτο τό παρμηθι τόγραφα άφου μου δηγήθηκε κάτι τέτιο φίλος μου Δημοσθένης Σωτηρίου, που τό είχε διαβίση κάπου. Σάν του τό έπηγα του φίλου μου, μου έιπε, πως όπως τόγραφα είναι όλος διάλου νέο, με όλος διάλου άλλη μορφή. Γι' αυτό τό δημοσίεψα.

τήν έτραβούσαν τέσσερα κατάμαυρα άλογα. δυό ύπερέτες έμπρός κι άλλοι δυό πίσω, καθισμένοι αντιμέτωποι, με πελώριους άνεμιστήρες, έκαναν άέρα στον πολύσαρκο εύγενή κύριό τους, που ξαπλωμένος φαρδύς πλατύς στο άναπαυτικό καναπέδάκι της δλόχρυσης άμαξάς του, έρροπούσε με τόσην εύχαρίστηση τό άρχοντοκαμωμένο άεράκι του εκείνο, ώστε μέσ' άπ' τα στενόμακρα μουστάκια του εξέφηνε άκατάπαυστα κάποιο έλαφρό χαμόγελο... παιδιάτικης εύτυχίας.

Τή στιγμή όμως, που έζύγωνε στο λατομείο τάμάξι τόλόχρυσο, καθώς αντίκρουσεν ο εύτυχισμένος αυτός άρχοντας τό φτωχό πετροπελεκητή, έρριξε καταπάνω του δυό τόσο περιφρονητικές ματιές, και οι χρυσοτυμένοι του υπερέτες τον έκοίταζαν με τόσο περιφρονητικό χαμόγελο, που ο κατακουρασμένος δουλευτής, χωρίς νάν τό θέλη, έβόγγιζε μέσ' άπ' τή βαθή της καρδιάς του και του εξέφύγανε από τα καταδιψασμένα και φριγμένα χείλη του τέτοια πικρά και βλάστημα λόγια:

— Τι τάχα μ' όφειλει η ζωή! Γι' αυτούς τους παραλήδες είναι ο κόσμος! Και τί αν δουλεύω, Θεούλη μου, και τί τάχατες αν τραβάω τόσα και τόσα καθημερινά κι όλημερα έδώ στα παλιόβραχα, για να σου κρατήσω σ' αυτό δά τό κουφάρι μου τήν ψυχή,

που μου χάρισε;.. σαν τί όφελήθηκα! Βάσανα, βάσανα... και μόνο βάσανα! Να έγινόμενε... μια ήμερούλα τουλάχιστο, μονάχα μίαν ήμέρα... πλούσιος, θά έκαταλάβαινε τότες ο καθένας πως είναι στον κόσμο ένας καλοκάγαθος Θεός, που του πέπουν οι τόσες και τόσες θυσίες μας!.. Άχ, άς έγινόμενε μια στιγμήλα πλούσιος... κι άς πέθαινα!

Δέν έπρόφτασε ναποτελειώσει ο καλόμοιρος τό λόγια του, και του παρουσιάζεται στη στιγμή μπροστά του μια χρυσομαλλούσα Νεράϊδα, σωστή νυφούλα πεντάμορφη, και σαν έστάθη άγνάντια του κινώντας τό διαμαντένιο ραβδάκι της, που έσφιχτοκρατούσε στο κρινόδαχτυλο χεράκι της, του λέει:

— Άπό αύριο, πριν γλυκοχαράξη, θάσαι πλούσιος!

Και άμέσως, έγινε άπ' έμπρός του άφαντη, σαν Νεράϊδα που εΐταν.

Τήν άλλη μέρα, πριν γλυκοχαράξη, ο άπελπισμένος πετροπελεκητής ζυπνάει θαμπωμένος μέσ' σ' ένα μαρμαρένιο πκλάτι, που ίσως μόνον ο Ουράνιος Βασιλέας θά έφανταζότανε ναποκτήση. Τέσσερες υπερέτες παγκαλέμορφες κι άλλοι τόσοι υπερέ-